

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Агрополітичний звіт

APD/APB/09/2024

ФІНАНСУВАННЯ СТІЙКОСТІ І ВІДБУДОВИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ТА АГЕНЦІЯМИ РОЗВИТКУ

Тарас Гагалюк

Київ, грудень 2024 року

Виконавці

Оперативний партнер

Про проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД)

Проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федеральним Міністерством продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006 року і наразі до 2024 року та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Агрікалчер енд Файненс Консалтантс.

Реципієнтом проєкту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проєкту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проєкт має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацією між ЄС та Україною. З цією метою Проєкт має надавати інформацію про німецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

www.apd-ukraine.de

Автор

Тарас Гагалюк¹

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

© 2024 Німецько-український агрополітичний діалог
Всі права захищено.

¹ Старший науковий співробітник

Лейбніц-Інститут аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО)

Зміст

1. Вступ	4
2. Поточні виклики для аграрного сектора України.....	4
2.1. Наслідки повномасштабного вторгнення Росії	4
2.2. Шлях до членства в ЄС	7
3. Підтримка відбудови та євроінтеграції України з боку міжнародних фінансових установ та агенцій розвитку.....	8
3.1. Підтримка аграрного сектора України спеціалізованими агенціями Організації Об'єднаних Націй.....	9
3.1.1. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (FAO)	9
3.1.2. Міжнародний фонд з сільськогосподарського розвитку (IFAD)	12
3.1.3. Організація ООН з промислового розвитку (UNIDO).....	13
3.2. Підтримка аграрного сектора України Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР).....	14
3.3. Підтримка аграрного сектора України Європейським інвестиційним банком.....	16
3.4. Підтримка аграрного сектора України установами Групи Світового банку	16
3.4.1. Світовий банк	16
3.4.2. Міжнародна фінансова корпорація (IFC)	18
4. Висновок	19
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	20

1. Вступ

Сьогодні перед аграрним сектором України одночасно стоїть два ключових екзистенційних виклики, від успішності подолання яких залежатиме траєкторія розвитку як галузі, так і країни в цілому в наступні десятиліття. Перший виклик – це потреба у відшкодуванні втрат та відбудові потужностей, зумовлена повномасштабною російською агресією, причому ця потреба є як нагальною – сектор повинен функціонувати тут і зараз, щоб підтримувати економіку країни і робити свій вклад в продовольчу безпеку до завершення/в умовах воєнних дій, – так і середньостроковою, адже відбудова і повернення до передвоєнних виробничих і економічних показників вимагатиме певного часу після завершення російської інвазії.

Другий виклик – це процес європейської інтеграції України, під час якого агропродовольчий сектор як галузь, що є найбільш інтегрованою в світові ринки, є одночасно і рушієм процесу, і під найбільшим тиском в частині дотримання євроінтеграційних вимог щодо виконання екологічних, соціальних, фітосанітарних, ветеринарних, гігієнічних стандартів, а також норм відповідності, належного врядування і сталого розвитку Європейського Союзу (ЄС).

Успішне подолання цих викликів вимагає значних обсягів фінансування. Однак в умовах нестачі фінансових ресурсів, зумовленої економічним спадом, збитками і втратами внаслідок російської агресії, це є черговим викликом як для Уряду України, так і для приватного сектора, зокрема в агропродовольчій галузі. Незважаючи на це, Україна продовжує отримувати значну фінансову підтримку від міжнародних партнерів навіть в умовах воєнного стану, і не лише з метою відшкодування втрат і забезпечення поточних макрофінансових потреб, але й у рамках програм, що ставлять за мету підготувати підґрунтя для сталої (післявоєнної) відбудови в довгостроковій перспективі.

У цьому звіті наведено огляд програм фінансової підтримки аграрного сектора України з боку міжнародних фінансових інституцій і агенцій розвитку в умовах воєнного стану.

2. ПОТОЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

2.1. Наслідки повномасштабного вторгнення Росії

Поряд з енергетикою, український аграрний сектор став одним із основних об'єктів військової агресії з боку Російської Федерації (von der Leyen, 2022). Станом на сьогодні Україна контролює лише приблизно 26,5 мільйонів гектарів ріллі із загальом 32,7 мільйонів гектарів до повномасштабного вторгнення (Emerson, 2022). Окрім захоплення частини найродючіших земель, на початку вторгнення Росія окупувала або заблокувала ключові морські порти України, що створило значні перешкоди для експорту вітчизняного зерна, а також здійснила масштабне розкрадання української техніки та врожаю з окупованих територій. Такі дії агресора переслідували дві мети: по-перше, завдати шкоди економіці України, а отже, і здатності протистояти вторгненню; по-друге, спровокувати загрозу для

продовольчої безпеки щонайменше 400 мільйонів людей, залежних від експорту українських продуктів харчування, зокрема в країнах Близького Сходу, Африки та Південно-Східної Азії, й, таким чином, створити тиск на Україну з боку міжнародної спільноти (Мислицька і Богонос, 2022).

Дійсно, блокада українських портів Росією призвела з одного боку до надзвичайного зниження закупівельних цін на зерно для українських аграріїв, а з іншого – до стрімкого зростання міжнародних цін на продовольство, викликавши побоювання щодо глобальної кризи продовольчої безпеки (Ihle et al., 2022). Крім того, як показали дослідження, Росія використала блокаду українських портів ще й для того, щоб зайняти нішу України на певних ринках продовольства, зокрема за рахунок зерна, вкраденого з окупованих територій (Fauson, 2024).

Незважаючи на це, декілька ініціатив у співпраці з міжнародними партнерами дозволили Україні відновити експорт сільськогосподарської продукції практично до довоєнного рівня. Так, 12 травня 2022 року Європейська комісія та країни-члени ЄС, які межують з Україною, запустили так звані «Шляхи солідарності між Україною та ЄС», що дозволило експортувати заблоковані українські товари автомобільними, залізничними та річковими шляхами ЄС (European Commission, 2022). Крім того, країни ЄС домовилися про тимчасову лібералізацію торгівлі з Україною, щоб полегшити експорт на єдиний ринок ЄС і підтримати економіку України. Як наслідок, світові ціни на продовольство впали різко і практично відразу – у місяці, що слідували впровадженню «Шляхів солідарності» (FAO, 2022a).

Проте така тенденція, а також зростання імпорту української аграрної продукції в ЄС призвели до зниження цін і в ЄС, особливо в державах-сусідах України, що спровокувало протести фермерів і, як наслідок, заборону на імпорт з України. Щоб усунути ці дисбаланси, Єврокомісія виділила 156 мільйонів євро постраждалим фермерам і запропонувала захисний механізм для запобігання викривленням на ринку (European Commission, 2024b). Торговельні пільги для України було продовжено, однак були впроваджені обмеження на імпорт певних українських продуктів харчування за умови перевищення середніх обсягів імпорту в другій половині 2021, 2022 і 2023 років.

Паралельно із зусиллями ЄС щодо створення «Шляхів солідарності», 22 липня 2022 року в Стамбулі за підтримки ООН і Туреччини було підписано Чорноморську зернову ініціативу, за допомогою якої створювався морський «зерновий коридор», по якому авторизовані судна могли безпечно пройти через Чорне море до Стамбула із трьох визначених портів України. Чорноморську зернову ініціативу подовжували тричі, аж поки Росія не оголосила про припинення ініціативи 17 липня 2023 року (UN, 2023). Після цього бойові дії в Чорному морі поновилися.

Однак успішна військово-морська кампанія дозволила Україні відновити експорт Чорним морем. Україні вдалося витіснити російський флот із західної частини Чорного моря і створити новий, «український коридор», який дозволяє щомісяця експортувати до 4 млн тонн українського продовольства (Cancian, 2024).

Незважаючи на це, втрати і збитки від російської агресії є значними і продовжують рости, адже власне сама агресія продовжується. Відповідно до огляду

Київської школи економіки (KSE), підготовленого в грудні 2023 року для третього звіту про швидку оцінку збитків та потреб (RDNA), аграрний сектор України зазнав втрат і збитків на 80 млрд дол США (KSE, 2024). Загальні втрати від викрадених, знищених або пошкоджених активів склали 10,3 млрд дол США, причому сільськогосподарська техніка становила 56,7% втрат у вартісному виразі. За оцінками KSE, 181 тис. одиниць сільськогосподарського обладнання було пошкоджено або знищено, а 2,8 млн. т зерна, 1,2 млн. т олійних культур, 124 тис. т добрив і 11,6 млн. л палива вважаються втраченими або викраденими. Зернохосовища також постійно стають об'єктом російських атак. За оцінками KSE, Україна втратила майже 20% своїх зернохосовищ, не враховуючи елеваторних потужностей на окупованих територіях. Хоча галузь тваринництва займає меншу питому вагу в валовому виробництві сільськогосподарської продукції, ніж рослинництво, вона теж зазнала значної шкоди: її втрати оцінюються у 254 млн дол США (The World Bank et al., 2024).

Загальні втрати доходів аграрного сектора України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії оцінюються в 69,8 млрд дол США. Це – сума втрачених доходів через зниження обсягів виробництва в рослинництві та тваринництві, зниження внутрішніх закупівельних цін та збільшення витрат на виробництво та рекультивуацію, понесених вітчизняними виробниками. За рік після вторгнення Росії виробництво зернових та олійних культур в Україні скоротилося на 30%, а ціни на кукурудзу та пшеницю знизилися на 45%, незважаючи на зростання світових цін. Зниження продуктивності виробництва стало причиною збитків у розмірі близько 34,3 млрд дол США (тобто приблизно 50% від загальної суми втрачених доходів). У той же час низькі внутрішні ціни, зумовлені блокадою експортних шляхів Росією, коштували українським аграріям додатково 24,1 млрд дол США (ibid.).

Окрім прямих економічних збитків і втрат, російська агресія призвела й до непрямого негативного впливу, пов'язаного із завданням шкоди навколишньому середовищу та соціальній сфері. І мова тут не лише про навмисне руйнування Росією Каховського водосховища (6 червня 2023 року), що призвело до катастрофічного затоплення 620 км² території і 406,6 млн дол США збитків для аграрного сектора, головним чином через порушення систем зрошення² (UN Ukraine, 2023). Мова також про те, що внаслідок найбільш інтенсивних бойових дій в Європі з часів Другої світової війни Україна вже є найбільш замінованою країною у світі, обігнавши Афганістан, Камбоджу та Сирію. Справжня площа замінованих територій невідома, хоча зрозуміло, що найбільш постраждали регіони розташовані вздовж лінії фронту. За даними української влади, 174 000 км² території може потребувати розмінування, що становить приблизно третину території країни (Nieszuror, 2023). Тут проблемою є не лише наземні міни, а й нерозірвані боєприпаси, що становлять серйозну загрозу для постраждалих громад і серйозну перешкоду для ведення

² До моменту руйнування Каховська гребля живила зрошувальну мережу площею до 800 тис. га на півдні України, понад 300 тис. га з яких тепер залежать від нестабільного дощового зрошення. Оціночно це призведе до 70%-го зниження продуктивності виробництва.

сільськогосподарських робіт, а також забруднення ґрунтів важкими металами, на виведення яких будуть потрібні чималі кошти і не один рік часу.

Ще одним наслідком повномасштабного вторгнення є втрати робочої сили в сільському господарстві. Багато фермерів чи осіб, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, були вбиті, переселені або служать у збройних силах. Як показало нещодавнє дослідження IAMO та KSE, найбільше негативному впливу внаслідок втрат робочої сили піддалися сільськогосподарські підприємства у прифронтових регіонах, а також у регіонах, що були під окупацією на початку повномасштабного вторгнення. Загалом же кількість осіб, офіційно зайнятих в сільському господарстві, знизилася з 509,4 тис. осіб у 2021 р. до 404,9 тис. осіб у 2023 р. (Litvinov et al., 2024).

Таким чином, за оцінками KSE, загалом аграрний сектор України потребує для відбудови та відновлення 56,1 млрд дол США. З них вартість відбудови, тобто заміни втрачених активів, необхідних для відновлення галузі, оціночно становить 9,4 млрд дол США. Витрати ж на відновлення, тобто повернення сільськогосподарського виробництва до довоєнного рівня, оцінюються в 46,7 млрд дол США на період 10 років. Заходи з відновлення зокрема включають фінансову підтримку дрібних виробників, зміцнення державних аграрних інституцій та сприяння більш стійкому та сталому сільському господарству з вищою доданою вартістю. Наведені цифри не включають в себе витрати на розмінування та знешкодження нерозірваних боєприпасів, які оцінюються в 32 млрд дол США. Дослідження також вказують на необхідність застосування підходу «Build Back Better» до зусиль з відновлення, тобто модернізації українського сільського господарства таким чином, щоб відразу здійснювалось наближення до стандартів ЄС з уникненням повернення до попередніх, несталих практик.

2.2. Шлях до членства в ЄС

Україна подала заявку на членство в ЄС у лютому 2022 року та отримала статус кандидата в червні 2022 року. За рекомендацією Єврокомісії Європейська Рада погодилася відкрити переговори про вступ з Україною в грудні 2023 року. Переговори про членство є складним процесом, у якому країна-кандидат на вступ до ЄС повинна забезпечити прийняття правил і стандартів ЄС. У разі успіху переговори завершаться договором про приєднання, що має бути ратифікований Європейським парламентом та всіма державами-членами ЄС.

Історично склалося так, що аграрна політика була одним із найбільш суперечливих елементів у переговорах про розширення ЄС, особливо коли в структурі аграрного виробництва країн-кандидатів суттєву роль відіграють великі сільськогосподарські підприємства. Фермерські господарства в державах-членах ЄС загалом побоюються конкуренції за ринки та субсидії з боку нових гравців. Таким чином, кожному розширенню ЄС передували реформи Спільної аграрної політики (САП) ЄС та компроміси щодо вступу з боку країн-кандидатів. Враховуючи структуру і рівень продуктивності аграрного сектора України, заявка Києва на вступ до ЄС викликає подібні побоювання. Керівники найбільших фермерських асоціацій Франції

та Німеччини заявили, що членство України було б «катастрофою» для сільського господарства Європи, адже це може призвести до «загибелі» сімейних ферм у ЄС. Окрім подолання такої протидії у площині публічної комунікації, Україні доведеться повністю впровадити ветеринарні та фітосанітарні стандарти ЄС на офіційну вимогу Єврокомісії, що зазначена у звіті-рекомендації про початок переговорів про вступ України до ЄС.

Проте членство України надає великі можливості як Україні, так і ЄС. Європейська інтеграція повинна надати економічний поштовх для післявоєнного відновлення України. Крім того, як і у випадку з попередніми етапами розширення ЄС, вступ нових країн-членів може ще більше сприяти статусу ЄС як провідного виробника та експортера сільськогосподарської продукції в світі.

Членство в ЄС вимагає прийняття законодавства ЄС і посилення спроможностей країни-кандидата щодо належного впровадження, управління та моніторингу всіх норм і програм ЄС. Що стосується безпечності харчової продукції, ветеринарної та фітосанітарної політики, у звіті Єврокомісії про прогрес України на шляху до ЄС за 2023 рік поступ України визначено як «помірний». У своєму останньому звіті про виконання Угоди про асоціацію з ЄС український уряд оцінив рівень зближення із законодавством ЄС щодо санітарних та фітосанітарних заходів у 82%, і загалом для аграрного сектора – у 70% (Albaladejo Román, 2024). Прийняття законодавства ЄС також вимагає розбудови адміністративної спроможності для його моніторингу та впровадження, особливо на місцевому та регіональному рівнях. Фінансування в рамках САП, зокрема, здійснюється через платіжні установи, завдяки яким є координація і контроль за виплатами і від рівня розвитку яких, таким чином, залежить ефективність і прозорість впровадження заходів САП. З 2014 року Україна досягла значного прогресу щодо реформи децентралізації, але потрібен подальший прогрес у питаннях зміцнення верховенства права та боротьби з корупцією, адже це також впливає на здатність України залучати фінансування ЄС та іноземні інвестиції загалом. В цьому контексті за оцінками KSE, створення та підтримка необхідних державних інституцій в аграрному секторі України потребує у довгостроковій перспективі близько 5 млрд дол США .

3. ПІДТРИМКА ВІДБУДОВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З БОКУ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ТА АГЕНЦІЙ РОЗВИТКУ

Міжнародні фінансові установи та міжнародні агенції розвитку (МФУ/МАР) відіграють значну роль у зусиллях щодо відновлення та євроінтеграції України. Вони надають фінансову підтримку для державного і приватного сектора, сприяють залученню інвестицій та просувають здійснення необхідних реформ. Такі ініціативи, як Механізм ЄС для України (EU Ukraine Facility, обсягом до 50 млрд. євро на період до 2027 року), зосереджені на прямій фінансовій підтримці для стабілізації економіки та розвитку інфраструктури України для підтримки її вступу до ЄС (European Commission, 2024c).

У січні 2023 року було створено Координаційну платформу донорів для України, яка об'єднує зусилля уряду України, країн Великої сімки, ЄС та МФУ/МАР щодо координації заходів підтримки, реконструкції та відновлення (Ukraine Donor Platform, 2024). Крім того, потенційним джерелом фінансування відновлення України є конфісковані російські активи на суму 300 млрд дол США, однак їх використання пов'язане з певними складнощами юридичного характеру (Webb, 2024).

Щодо покриття нагальних потреб на відновлення інфраструктури та підвищення стійкості економіки України, зокрема Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) виділив Україні понад 2 мільярди євро і планує інвестувати ще більше шляхом проектного фінансування державного та приватного секторів України. Особлива увага приділяється також підтримці малого та середнього бізнесу. Наприклад, Альянс стійкості малого та середнього бізнесу (SME Resilience Alliance) проводить фандрейзинг на міжнародному рівні з метою підтримки малих і середніх підприємств (МСП) України, а також сприяє перетворенню Українського фонду розвитку підприємництва в надійну установу, яка б здійснювала інвестиції в розвиток МСП на постійній основі (EIB, 2024).

Крім того, МФУ заохочують та координують міжнародну співпрацю та роботу з українськими органами влади для забезпечення ефективного розподілу залучених ресурсів і вирішення найбільш нагальних потреб. При цьому особлива увага МФУ/МАР зосереджена на забезпеченні прозорості співпраці з метою захисту інвестицій і запобігання корупції, щоб міжнародна фінансова підтримка могла приносити безпосередню користь населенню України.

Загалом МФУ/МАР відіграють ключову роль у наданні фінансових ресурсів, технічної допомоги та стратегічного управління, необхідних для відновлення та довгострокового розвитку України. Розглянемо, яку конкретну підтримку отримує український аграрний сектор під час війни від провідних МФУ/МАР.

3.1. Підтримка аграрного сектора України спеціалізованими агенціями Організації Об'єднаних Націй

Безпосередньо роботу з аграрним сектором України з боку Організації Об'єднаних Націй (ООН) здійснюють три спеціалізовані агенції ООН: Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (FAO, англ. – Food and Agriculture Organization of the United Nations), Міжнародний фонд з сільськогосподарського розвитку (IFAD, англ. – International Fund for Agricultural Development) та Організація ООН з промислового розвитку (UNIDO, англ. – United Nations Industrial Development Organization).

3.1.1. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (FAO)

В умовах повномасштабної російської агресії FAO посилила свою присутність в Україні. В листопаді 2022 року було підписано угоду з Урядом України про створення Проектного офісу, який сприятиме розширенню технічної та гуманітарної допомоги найбільш уразливим групам населення України, особливо в сільській місцевості.

Україна приєдналася до FAO у 2003 році, а з 2015 року організація працює за двома стратегічними напрямками: екстрене гуманітарне реагування в областях, що

постраждали від бойових дій, та розвиток сільського господарства по всій країні (FAO, 2024a).

Підтримка аграрного сектора України з боку FAO під час воєнного стану включає наступні ініціативи:

1) *Плани швидкого реагування на надзвичайні ситуації (англ. Emergency Response Plans)*

Плани швидкого реагування для України були впроваджені FAO в 2022 р., тобто практично з початку повномасштабного російського вторгнення, і вони включають в себе наступні стратегічні компоненти:

- *Відновлення продовольчої безпеки та самозабезпечення.* Зокрема у сильно постраждалих від бойових дій районах FAO впровадила надання насіння сільськогосподарських культур, кормів для тварин та грошової допомоги для здійснення сільськогосподарської діяльності і стабілізації місцевих продовольчих систем (бенефіціари – близько 500 000 сільських домогосподарств). 115,4 млн дол США було виділено в 2022 р. на допомогу вразливим дрібним і середнім фермерам, а також для підтримки ланцюгів постачання агропродовольчої продукції з метою задоволення підвищеного попиту на продукцію в регіонах, в яких відбувався притік внутрішньо переміщених осіб. Близько 31 000 сільських домогосподарств отримали насіння овочів і насінневу картоплю, а більш ніж 2 000 сільських домогосподарств у районах, що найбільше постраждали від війни, отримали грошову допомогу (FAO, 2022b).

У рамках плану реагування на 2023 рік для України FAO закладала 205 мільйонів доларів США на допомогу сільським домогосподарствам і малим фермерам, що проживають у прифронтових областях. Станом на листопад 2023 року із запланованої суми було мобілізовано лише 45,3 млн дол США (FAO, 2023b).

В рамках даної ініціативи FAO запланувала 150 млн дол США на 2024 рік для надання допомоги 821 050 сільським жителям України шляхом постачання ресурсів для сільськогосподарського виробництва, утримання худоби та стабілізації продовольчої безпеки. Станом на червень 2024 року із запланованої суми було зібрано 17,5 млн дол США (FAO, 2024c).

- *Відновлення виробництва та ланцюгів постачання.* Даний компонент передбачає забезпечення ресурсами виробництва, наприклад, дизель- та газогенераторами, насінням (пшениця, ячмінь, овес, горох), тимчасовими та модульними сховищами та іншими важливими ресурсами для підтримки продовольчих систем. У 2022 році приблизно 5 400 тонн насіння озимої пшениці було роздано 1 508 дрібним фермерам і 6 619 сільським домогосподарствам (FAO, 2023a).

- *Посилення послуг для агропродовольчої системи.* Цей компонент зокрема включає в себе підтримку сертифікації експорту зерна, відновлення ветеринарних служб та усунення вибухонебезпечних речовин із сільськогосподарських угідь. Важливу роль в імплементації даного компонента відіграє Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). У партнерстві з нею FAO працює над зміцненням

спроможності уряду щодо тестування харчових продуктів та сертифікації експорту на прикордонних об'єктах з метою забезпечення відповідності продукції міжнародним стандартам, сприяння експорту сільськогосподарської продукції. Крім того, FAO підтримує Держпродспоживслужбу шляхом закупівлі лабораторного обладнання для посилення нагляду за хворобами тварин і безпечністю харчової продукції, узгодження з міжнародними правилами торгівлі та охорони здоров'я (FAO, 2024с).

2) Гранти та навчання

Станом на грудень 2024 р. FAO у партнерстві з ЄС надала гранти на закупівлю обладнання, «зелених» технологій та покращення інфраструктури на суму 2,8 млн дол США 237 сільськогосподарським виробникам. Крім того, FAO надає комплексну технічну допомогу українським аграріям у подоланні викликів війни, що включає навчання та консультації експертів у питаннях фінансів, маркетингу та виробництва. Так, у 2024 році було проведено понад 60 навчальних курсів з фінансів, маркетингу та забезпечення якості продукції (FAO, 2024а).

3) Енергетична підтримка

Станом на грудень 2024 р. FAO надала 245 генераторів виробникам продуктів харчування в районах, які постраждали від війни, щоб забезпечити їх безперебійну роботу (UN Ukraine, 2024).

4) Зберігання зерна

У 2022 році FAO розробила Стратегію підтримки зберігання зерна, щоб збільшити ємність зберігання та покращити сертифікацію безпеки харчових продуктів. На виконання Стратегії було закладено 65 млн дол США з метою створення потужностей для покриття близько 25% дефіциту зберігальних потужностей України. Стратегія включає:

- рішення для тимчасового та модульного зберігання, зокрема надання поліетиленових зернових рукавів, обладнання для завантаження/розвантаження та модульних одиниць. У 2022 році шляхом розподілу близько 30 000 зернових рукавів і 105 комплектів допоміжного обладнання FAO надала рішення для тимчасового зберігання 6 млн тонн зерна, що покривають приблизно 30 відсотків дефіциту зберігальних потужностей України;

- заходи підтримки лабораторій якості, зокрема закупівлю обладнання з метою підвищення безпечності харчових продуктів та процесів експортної сертифікації;

- фінансування з боку міжнародних донорів. Зокрема, для реалізації стратегії Канада внесла 40 млн дол США, а Японія – 17 млн дол США (UN Ukraine, 2022).

Окрім вищезазначених ініціатив, у 2023 році FAO та Всесвітня продовольча програма (WFP, англ. – World Food Programme) запустили спільну програму у співпраці з партнером із протимінної діяльності Fondation Suisse de Déminage (FSD) для підтримки дрібних фермерів і сільських сімей, які найбільше постраждали від війни. Програма розроблена з метою безпечного повернення землі до продуктивного використання шляхом очищення її від мін та інших вибухонебезпечних компонентів. Цільовою аудиторією програми є фермери з

площею сільськогосподарських угідь менше 300 га, в першу чергу в Харківській, Миколаївській та Херсонській областях (FAO, 2024b).

Значну роль у підтримці відбудови українського аграрного сектора через партнерство з FAO відіграє ЄС. Так, у 2022-2024 роках Євросоюз профінансував різні проекти FAO, зокрема ініціативу вартістю 15,5 млн дол США для посилення ланцюгів постачання продовольчої продукції (FAO, 2023a). На грантову підтримку для закупівлі обладнання і покращення інфраструктури українськими сільгоспвиробниками ЄС виділив 2,8 млн дол США у рамках третього спільного грантового циклу FAO і ЄС у 2024 році (FAO, 2024a).

3.1.2. Міжнародний фонд з сільськогосподарського розвитку (IFAD)

Україна стала повноправним членом IFAD лише наприкінці 2024 року і, таким чином, є наймолодшим, 179-м членом цієї організації. Незважаючи на це, членство дає Україні змогу повноцінно брати участь у майбутніх циклах фінансування IFAD, починаючи вже з 2025 року (IFAD, 2024). Це сприятиме додатковій фінансовій підтримці післявоєнної відбудови аграрного сектора України, адже IFAD має значний досвід роботи з розвитку сільського господарства саме в умовах криз і конфліктів, зокрема впроваджує успішні ініціативи з відновлення інфраструктури сільських територій і створення робочих місць у сільській місцевості³.

В структурі IFAD діє спеціальна фінансова установа під назвою «Ініціатива з кризового реагування» (англ. – Crisis Response Initiative), діяльність якої спрямована конкретно на допомогу дрібним виробникам, що постраждали від поточного конфлікту в Україні. Ця ініціатива зосереджена на посиленні продовольчої безпеки та підтримці засобів до існування в сільських районах, що серйозно постраждали від війни (IFAD, 2022).

Для фінансування своїх ініціатив IFAD переважно використовує позики під низькі відсотки та гранти на розвиток. Цільовою аудиторією є вразливі групи населення, наприклад, жінки-фермерки чи молоді фермери з господарствами невеликого розміру. Підтримка ставить за мету збільшити їхні виробничі потужності та покращити доступ до ринку, забезпечити поточну продовольчу безпеку і стійкість до майбутніх криз. У країнах своєї присутності IFAD також активно співпрацює з кооперативами сільськогосподарських виробників.

Станом на жовтень 2024 року, одразу після набуття Україною членства, в структурі IFAD уже було призначено Директора по Україні, а також Програмного менеджера (за фінансової підтримки Естонії). У грудні 2024 року Швеція оголосила про внесок у розмірі 615 млн шведських крон (приблизно 54 млн євро) до IFAD протягом трьох років на сприяння зусиллям у сфері продовольчої безпеки та

³ Варто зазначити, що проект «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД-Україна) активно супроводжував процес вступу України до IFAD за підтримки Федерального міністерства продовольства і сільського господарства ФРН. Так, у жовтні 2023 року і в жовтні 2024 року АПД-Україна виступив організатором Форуму з трансформації агропродовольчих систем в Україні, що проводився на теренах IFAD у Римі, Італія. В рамках Форуму представники українських урядових установ, об'єднань виробників, наукових і освітніх установ України мали змогу донести власні позиції щодо розвитку вітчизняного аграрного сектора і сільської місцевості десяткам дипломатичних представників інших країн та міжнародних фінансових установ і агенцій розвитку, таких як IFAD, FAO, UNIDO, Світовий Банк, Міжнародна Фінансова Корпорація тощо.

розвитку сільської місцевості в Україні (Ministry for Foreign Affairs of Sweden, 2024). Франція також оголосила про внесок у розмірі 150 млн дол США на поповнення IFAD (Ministry for Europe and Foreign Affairs of France, 2023). Частина цих коштів може бути використана для підтримки сільського господарства в Україні, що відображає важливість спільних міжнародних зусиль для підтримки стійкості України.

3.1.3. Організація ООН з промислового розвитку (UNIDO)

UNIDO відіграє значну роль у підтримці України в умовах російського вторгнення. Проектне портфоліо UNIDO в Україні є найбільшим в регіоні Європи та Центральної Азії і включає 8 проектів загальною вартістю 19,4 млн дол США, а також роботу в рамках регіональних та глобальних ініціатив організації (Sundin, 2023).

Підтримка українського аграрного сектора з боку UNIDO в основному структурована через «Програму зеленого відновлення промисловості». Загальні потреби в фінансуванні Програми складають 250 млн дол США (UNIDO, 2024). На додаток до загального фінансування Програми, окремі проекти отримали пряму фінансову підтримку. Наприклад, проект з екологічного відновлення отримав 3 млн євро донорських внесків, включно з витратами на координацію (UNIDO, 2023). Фінансування Програми покликане сприяти різноманітним ініціативам з відновлення, включаючи підвищення продуктивності та сталості сільського господарства. Загальними напрямками Програми у сфері відбудови України є відновлення засобів для існування для людей, постраждалих від війни; підтримка секторів та підприємств, що зазнали шкоди чи були переміщені; посилення довгострокової сталості і стійкості української промисловості (UNIDO, 2024).

Що стосується аграрного сектора і харчової промисловості, то дорожня карта UNIDO на період до 2028 року включає такі пріоритети: відновлення пошкоджених підприємств; посилення спроможностей з виробництва і розробки продукції з підвищеною доданою вартістю, покращеною якістю і експортним потенціалом; енерго і ресурсоефективність, відновлювана/зелена енергетика, зменшення і утилізація відходів і забруднення; пакувальні матеріали; доступ до ринку, логістика (ibid.).

UNIDO надає технічну допомогу Уряду України з метою розробки стратегічного підходу до екологічної відбудови промисловості з урахуванням соціально-економічних аспектів, таких як створення робочих місць, забезпечення економічного зростання та конкурентоспроможності в пріоритетних секторах, включаючи сільське господарство. Зокрема, з 2023 року в рамках «Програма зеленого відновлення промисловості» UNIDO впроваджуються нові проекти з посилення спроможностей, політичного консультування та діагностики для зеленого відновлення України (за підтримки Уряду ФРН) та з розширення прав і можливостей жінок і молоді в західних областях України для інклюзивного і сталого відновлення (за підтримки Уряду Австрії).

«Програма зеленого відновлення промисловості» UNIDO ставить за мету впровадження екологічних і циркулярних підходів до виробничих процесів у сільському господарстві, просування практик, які зменшують вплив на навколишнє середовище та підвищують продуктивність виробництва. Щоб забезпечити стійкість

сектора до майбутніх потрясінь, UNIDO прагне залучити приватний сектор до сприяння інвестиціям в сільськогосподарську інфраструктуру та технології, а також тісно співпрацює з іншими агентствами ООН та міжнародними організаціями для забезпечення комплексного підходу до підтримки аграрного сектора України. Ця робота включає в себе обмін найкращими практиками та сприяння інституційному партнерству для залучення додаткових ресурсів на відновлення (ibid.).

3.2. Підтримка аграрного сектора України Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР)

Ініціативи ЄБРР спрямовані на створення сталих передумов для відновлення та інтеграції України до Європейського Союзу. Відповідно ЄБРР декларує такі довгострокові цілі щодо власних проектів у агробізнесі України:

- Відповідність стандартам ЄС шляхом впровадження належної сільськогосподарської діяльності та найкращих доступних технологій з метою підвищення стійкості та конкурентоспроможності аграрного сектора.
- Екологічна стійкість за рахунок зменшення викидів парникових газів, адаптації сільського господарства до кліматичних викликів і сприяння стійким до зміни клімату агропродовольчим системам.
- Підтримка малих фермерів, забезпечення життєздатності МСП і сприяння співпраці між фермерами для зміцнення сільської економіки.
- Розвиток інфраструктури шляхом інвестицій, зокрема, в іригаційні системи та логістику, з метою підтримки продуктивності та стійкості сільського господарства.
- Підтримка в розробці агрополітичних заходів через співпрацю із зацікавленими сторонами, зокрема щодо проблем деградації ґрунтів, управління водними ресурсами та прозорості в аграрному секторі.

Після повномасштабного російського вторгнення ЄБРР значно розширив свою інвестиційну діяльність в Україні. Спочатку було виділено 3 млрд євро для фінансування підтримки реального сектора економіки у 2022-2023 роках, зокрема в таких критичних сферах, як енергетична безпека, інфраструктура та продовольча безпека (EuropaWire, 2023). У 2023 році ЄБРР виділив додаткові 690 млн євро для збільшення обсягів кредитування агровиробників через українські банки (Mirbabaeva, 2024). Сьогодні ЄБРР розглядає можливість збільшення подальшої допомоги на 3-5 млрд євро, яка б могла забезпечити перехід до довгострокових зусиль з відновлення на фоні незавершеності воєнних дій (O'Neill, 2023).

У своїй діяльності ЄБРР використовує змішану модель фінансування, що включає в себе як пряме кредитування бізнесу, так і розподіл кредитних ризиків з іншими фінансовими та банківськими установами. Основні заходи підтримки України під час війни з боку ЄБРР включають:

- Загальний обсяг фінансування до 4,5 млрд євро, у тому числі 100 млн євро для аграрного бізнесу, зокрема інвестиції на суму 9,6 млн євро в покращення потужностей для експорту зерна (Bennett, 2024a). Аграрні МСП можуть також стати учасниками програми релокації ЄБРР, що передбачає відшкодування витрат на переїзд (транспортування, оренда обладнання) для бізнесу, що постраждав від

війни, в розмірі до 30 тис євро на підприємство. Загальна сума програми релокації, яку підтримують уряди Швейцарії та США, складає 2,4 млн євро (Dolmatova, 2022).

- Розподіл кредитних ризиків, зокрема гарантії від Уряду Нідерландів у розмірі 25 млн євро для нагального забезпечення ліквідності аграрного бізнесу, харчової промисловості і логістичної сфери (Sconosciuto, 2023). Крім того, у партнерстві з Приватбанком було впроваджено механізм розподілу ризиків на суму 60 млн євро для підтримки близько 240 млн євро кредитів для агробізнесу й покращення доступу до фінансування для МСП, що постраждали від війни (Delegation of the European Union to Ukraine, 2023). Щодо МСП, то вони можуть отримувати доступ до інвестицій обсягом від 5 млн євро у формі кредитів, проектного фінансування чи інвестицій в акціонерний капітал (EBRD, 2024). Крім того, в рамках Програми ЄС із посилення конкурентоспроможності МСП ЄБРР разом із Кредобанком розробив гарантійний механізм на 25 млн євро для забезпечення кредитів Кредобанку на загальну суму до 100 млн євро з метою легшого проходження процедур в торгівлі для МСП і кооперативів аграрного сектора і харчової промисловості (European Commission, 2023).
- Прямі позики приватному сектору, наприклад, 10 млн євро для компанії ІМС з метою покращення логістики транспортування зерна (Bennett, 2023b). Інший приклад – позика обсягом 100 млн дол США в рамках спільного з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) та Фінансовою корпорацією з міжнародного розвитку США (DFC) пакету в розмірі 480 млн дол США для підтримки операційної діяльності та розширення сталого виробництва компанії МХП (Bennett, 2023a). Крім того, за підтримки ЄС ЄБРР впроваджує програму EU4Business, яка пропонує різноманітні інструменти фінансування для МСП з понад 1 млн євро річної виручки, зокрема в секторах сільського господарства та інформаційно-комунікаційних технологій (EU4Business, 2024).
- Програма технічної допомоги, що включає в себе консультативну підтримку щодо підготовки проєктів на отримання фінансування, покращення операційної діяльності та впровадження сталих практик з метою доступу до фінансування сільськогосподарських МСП та кооперативів⁴ (EBRD, 2020; UN Ukraine, 2020).
- Співпраця з іншими міжнародні проєктами та ініціативами з метою реформування політики та посилення інституційних спроможностей шляхом покращення нормативно-правової бази для МСП. ЄБРР співпрацює з Програмою ЄС з підвищення конкурентоспроможності МСП та Альянсом стійкості МСП над зміцненням таких інституцій, як Український фонд розвитку бізнесу, що відіграє важливу роль у фінансуванні та підтримці МСП (BMZ, 2024). Крім того, у співпраці з FAO ЄБРР виступає за внесення змін до законодавства України з метою покращення умов для функціонування кооперативів і надає відповідну технічну допомогу (UN Ukraine, 2020).

⁴ З 2013 року в Україні також діє Ініціатива ЄБРР для малого бізнесу (SBI, англ. – Small Business Initiative), в рамках якої було залучено понад 7 млн євро і надано консультативні послуги 430 МСП із залученням місцевих і міжнародних радників.

Окремо необхідно відзначити підтримку ЄБРР для «зеленої» відбудови України. ЄБРР сприяє зеленому переходу в Україні за допомогою кількох ключових ініціатив. Зокрема, впроваджуються проекти з відновлюваної енергетики, виробництва біопалива, промоції сталого розвитку. Так, у проекти з виробництва біопалива було інвестовано 60 млн євро (Bennett, 2024a). В рамках спільного підприємства з GOLDBECK SOLAR розробляються проекти з фотовольтаїки потужністю до 500 МВт (Bennett, 2024b). У співпраці з ФАО надається консультативна підтримка для МСП щодо впровадження сталих технологій з використанням геоінформаційних систем, точного землеробства (супутників, інтернету речей), крапельного зрошення, аналітики на основі штучного інтелекту.

3.3. Підтримка аграрного сектора України Європейським інвестиційним банком

Європейський інвестиційний банк (EIB, англ. – European Investment Bank) продовжує інвестувати в українське сільське господарство навіть під час війни, хоча й з певною адаптацією власної стратегії для вирішення поточних викликів. Так, EIB перепрофілював кошти з кількох непогашених позик, щоб надати 668 мільйонів євро швидкої фінансової підтримки українському уряду після повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року (NIRAS, 2022). У той же час проект технічної допомоги EIB «Український агропродовольчий ланцюг», спочатку розроблений для підтримки кредиту EIB в обсязі 400 млн євро для розвитку агропродовольчих ланцюгів постачання, змістив акценти в бік підвищення обізнаності про розвиток аграрного сектора та підвищення його потенціалу. Таким чином, сьогодні діяльність проекту зосереджена на публікації двотижневого дайджесту ключових подій в аграрному секторі, проведенні серії спеціалізованих вебінарів та підтримці платформи електронного навчання для аграрних дорадників (ibid.).

3.4. Підтримка аграрного сектора України установами Групи Світового банку

3.4.1. Світовий банк

Світовий банк підтримує аграрний сектор України під час війни шляхом впровадження проекту екстреної підтримки інклюзивного відновлення сільського господарства України (ARISE, англ. - Agriculture Recovery Inclusive Support Emergency). Ця ініціатива спрямована на мобілізацію близько 1,5 млрд дол США обігового капіталу для надання доступних позик і грантів понад 90 000 господарств. Проект фінансується за рахунок кредиту Світового банку в розмірі 230 млн дол США (підтримуваного Трастовим фондом ADVANCE Ukraine за участі Уряду Японії) та гранту в розмірі 320 млн дол США від Мультидонорського трастового фонду допомоги, відновлення, відбудови та реформ в Україні, з можливістю додаткового фінансування в обсязі до 150 млн дол США за рахунок Світового банку та донорських внесків (World Bank, 2023b).

Основні заходи підтримки аграрного сектора України в рамках проекту Світового банку ARISE включають:

- Гранти на сільськогосподарське виробництво: малі фермерські господарства отримують гранти для підтримки власної діяльності, зокрема дотації в розмірі 4000 грн на га (до 120 га), 7000 грн на корову (3-100 корів) і 2000 грн на козу/вівцю (5-500 голів).
- Доступні кредити: фермери отримують доступ до пільгових кредитів для поповнення оборотного капіталу.
- Кредитні гарантії: Проєкт надає часткові кредитні гарантії для покращення можливостей фінансування для дрібних фермерів (ibid.).

Проєкт ARISE відрізняється від інших ініціатив Світового банку в Україні тим, що він зосереджений в першу чергу на підтримці відновлення сільського господарства та малих фермерських господарств, вирішенні проблем безперебійного виробництва агропродовольчої продукції та інклюзивного розвитку. Порівняно з іншими проєктами в рамках Трастового фонду допомоги, відновлення, відбудови та реформ в Україні – проєктами PEACE (соціальні трансферти) та REPOWER (відновлення енергії) – ARISE безпосередньо спрямований на фінансову підтримку сільського господарства в обсязі 550 млн дол США та має на меті мобілізувати ще 1 млрд дол США приватного капіталу. Проєкт доповнює ширші зусилля з відновлення економіки України, надаючи пріоритет продовольчій безпеці та стійкості фермерів (URTF, 2024).

Хоча ініціатива Світового банку «Публічні витрати на підтримку адміністративної спроможності» (PEACE) напряму не підтримує аграрний сектор, але вона опосередковано допомагає йому шляхом підтримки загальної економічної стабільності і системи соціальної підтримки в Україні. Так, шляхом забезпечення безперебійності пенсійних виплат, PEACE робить вклад у підтримку купівельної спроможності у сільській місцевості. За рахунок соціальної допомоги вразливим верствам населення, включно з грантами внутрішньо переміщеним особам, підтримується попит на сільськогосподарську продукцію. Підтримка виплат заробітної плати бюджетним працівникам сприяє економічній активності не лише у міських, але і в сільських районах (World Bank, 2024).

Варто зауважити, що як і в рамках вищеперелічених заходів, так і шляхом впровадження інших ініціатив Світовий банк бере активну участь у підтримці програми доступних кредитів «5-7-9%». Так, у рамках ініціативи Програма з досягнення результатів (PforR, англ. – Program-for-Results) Світовий банк планує надати Україні кредит на 1 млрд дол США (а також грант проєктного фінансування на 30 млн дол США) для підтримки здійснення урядових реформ у приватному секторі. Частина цього фінансування буде спрямована на рефінансування державних програм підтримки бізнесу, включно з ініціативою «5-7-9%» (Ministry of Economy of Ukraine, 2024b). Крім того, у 2024 році Світовий банк працював над залученням 500 млн дол США для фінансування проєктів підтримки українського бізнесу, і очікується, що це фінансування сприятиме модернізації програми доступних кредитів «5-7-9%» (Ministry of Economy of Ukraine, 2024a). Світовий банк також провів реструктуризацію своєї діючої Програми PforR з метою прискорення залучення приватних інвестицій у сільське господарство України. Завдяки цій

реструктуризації з'явилася можливість виділити 132 млн дол США на підтримку відновлення сільськогосподарського виробництва, причому кошти надаються для підтримки державних програм з покращення доступу приватного сектора до фінансування, тобто для програми «5-7-9»⁵ (World Bank, 2023a).

3.4.2. Міжнародна фінансова корпорація (IFC)

Міжнародна фінансова корпорація (IFC, англ. – International Finance Corporation) підтримує приватний сектор загалом та сільське господарство України зокрема шляхом впровадження низки ініціатив, що засновані на змішаній моделі фінансування. Так, окрім прямого кредитування вітчизняного агробізнесу⁶ (Bennett, 2023a; Bennett, 2023b; IFC, 2023a), IFC співпрацює з Raiffeisen Bank і Credit Agricole над створенням механізму розподілу кредитних ризиків на загальну суму понад 190 млн євро для МСП, в тому числі в аграрному секторі (DFC, 2024; IFC, 2023b). Співпраця IFC з Credit Agricole здійснюється за підтримки ЄС, де ЄС покриває 50% потенційних збитків IFC від гарантування кредитів. Гарантія ЄС підтримує до 90 млн євро інвестицій у рамках Програми кращого майбутнього IFC, яка спрямована на залучення понад 500 млн євро в різні сфери, включаючи розвиток інфраструктури та проєкти з декарбонізації (IFC, 2023b).

Також IFC впроваджує в Україні Програму економічної стійкості ERA (англ. Economic Resilience Action). На виконання цієї Програми виділено 2 млрд дол США (1 млрд з фондів IFC і ще 1 млрд – з донорських коштів, залучених IFC). ERA спрямована на збереження робочих місць, підтримку економічної активності та підтримку МСП в Україні. Підтримується приватний сектор України з метою вирішення нагальних потреб у фінансуванні під час війни та підготовки до відбудови. Основні заходи підтримки включають короткострокову допомогу у вигляді кредитних гарантій, фінансування оборотного капіталу і розподілу ризиків для МСП, агробізнесу та таких критичних секторів, як енергетика та технології. Крім того, підтримка надається через торговельне фінансування, тобто забезпечення імпорту/експорту товарів першої необхідності. Ще однією рисою програми ERA є її зосередження на інвестиціях в інфраструктуру, включно з житловим будівництвом, енергетичною та аграрною інфраструктурою (European Commission, 2024a). Поряд з енергетикою та технологічним сектором, аграрний бізнес України є першочерговим бенефіціаром програми ERA. Сільгоспвиробники отримують фінансування та додаткові вигоди, наприклад, від дигіталізації системи аграрних розписок та підтримки експорту.

⁵ Також до підтримки програми «5-7-9» активно долучився німецький банк розвитку KfW. З початку російського повномасштабного вторгнення він вніс 200 млн євро на потреби програми, надав 50 млн євро рефінансування від імені Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) та нещодавно підписав угоду про надання додаткового гранту в розмірі 50 млн євро для субсидування процентних ставок для українського бізнесу (KfW, 2024).

⁶ Уже згадуваний вище кредит компанії МХП, який IFC надає в співпраці з DFC та ЄБРР. Частка IFC складає 130 млн дол США, ЄБРР – 100 млн дол США, а DFC – 250 млн дол США (Bennett, 2023a).

4. ВИСНОВОК

Розглянуті в даному звіті ініціативи демонструють відданість МФУ/МАР довгостроковому відновленню та розвитку України, відбудові її інфраструктури та покращенні якості життя її громадян. МФУ/МАР не тільки надають кошти на фінансування урядових соціальних трансфертів, операційної діяльності суб'єктів господарювання, відновлення й відбудови інфраструктури України, але й здійснюють залучення фінансування від донорів, сприяють приватним інвестиціям, проводять координацію підтримки і надають технічну допомогу задля максимально ефективного і прозорого використання фінансових ресурсів із дотриманням міжнародних норм і правил, зокрема стандартів ЄС на шляху України до вступу в ЄС. При цьому розглянуті МФУ/МАР декларують, що фінансова підтримка буде ними здійснюватися як під час війни, так і на післявоєнних етапах відбудови і буде доступною для всіх суб'єктів господарювання, незалежно від розміру. Загалом доступність фінансування матиме (і вже має) вплив на успішність відновлення та відбудови, а також на формування пріоритетів для середньострокового розвитку і підтримки аграрного сектора України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Albaladejo Román, A. 2024. Ukrainian agriculture. From Russian invasion to EU integration. European Parliamentary Research Service, European Union.

Bennett, V. 2023a. DFC, IFC, EBRD help bolster Ukraine agribusiness sector. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/2023/dfc-ifc-ebrd-help-bolster-ukraine-agribusiness-sector.html>.

Bennett, V. 2023b. EBRD lends €10 million to Ukraine crop producer IMC. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-lends-10-million-to-ukraine-crop-producer-imc.html>.

Bennett, V. 2024a. EBRD commits new funding and support for Ukraine at Recovery Conference. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-commits-new-funding-and-support-for-ukraine-at-recovery-conference.html>.

Bennett, V. 2024b. Supporting Ukraine's private renewable energy industry. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/2024/supporting-ukraines-private-renewable-energy-industry.html>.

BMZ. 2024. From resilience to recovery: broad international alliance for small and medium-sized enterprises in Ukraine. Ukraine Recovery Conference, Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). Press release, published June 12, 2024.

Cancian, M. 2024. Ukraine's Victory at Sea. How Kyiv Subdued the Russian Fleet – and What It Will Need to Build on Naval Success. Foreign Affairs, published February 8, 2024.

Delegation of the European Union to Ukraine. 2023. EBRD provides EURO 60 million guarantee to support lending by Ukraine's PrivatBank. Press release, published August 11, 2023.

DFC. 2024. DFC, IFC, and Raiffeisen Bank Ukraine Join Forces to Support Ukrainian Businesses. Press release, published November 20, 2024.

Dolmatova, A. 2022. EBRD, Switzerland and USA help Ukrainian SMEs relocate to safer regions. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-switzerland-and-usa-help-ukrainian-smes-relocate-to-safer-regions.html>.

EBRD. 2020. Project Preparation Support Programme for Agribusiness Projects in Ukraine. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/tcpsd/1414.html>.

EBRD. 2024. Financial products we offer to SMEs in Ukraine. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/work-with-us/financial-products-for-Ukrainian-SMEs.html>.

EIB. 2024. EIB-backed Ukraine Recovery Programme kicks off as critical infrastructure projects get underway. Press release, published March 8, 2024.

Emerson, M. 2022. The Potential Impact of Ukrainian Accession on the EU's Budget – and the Importance of Control Valves. Policy Paper. International Centre for Defence and Security. Tallinn, Estonia.

EU4Business. 2024. Direct finance from the EBRD, supported through the EU4Business initiative. Available at: <https://old.eu4business.eu/project/direct-finance-ebrd-supported-through-eu4business-initiative>.

EuropaWire. 2023. EBRD Achieves €3 Billion Investment Target to Support Ukraine Amidst Russian Conflict. Published October 24, 2023. Available at: <https://news.europawire.eu/ebrd-achieves-e3-billion-investment-target-to-support-ukraine-amidst-russian-conflict/eu-press-release/2023/10/24/10/31/43/123684/>.

European Commission. 2022. European Commission to establish Solidarity Lanes to help Ukraine export agricultural goods. News Article. Directorate-General for Mobility and Transport, European Commission, Brussels.

European Commission. 2023. EU and EBRD partner with Kredobank in support of Ukraine's economy. News Article, published August 23, 2023. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, European Commission, Brussels.

European Commission. 2024a. EU and IFC to unlock over €500 million in private sector investments for reconstruction in Ukraine. News Article. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, European Commission, Brussels.

European Commission. 2024b. EU exceptional market measures enhance the agricultural sector's resilience amidst crises. News Article. Directorate-General for Agriculture and Rural Development, European Commission, Brussels.

European Commission. 2024c. Ukraine Facility. Available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine/ukraine-facility_en.

FAO. 2022a. FAO Food Price Index. Available at: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>.

FAO. 2022b. Ukraine: Humanitarian Response Update. December 2022. FAO, Rome, Italy.

FAO. 2023a. Ukraine: EU-FAO partnership to ensure recovery and development of agricultural value chains. Available at: <https://www.fao.org/newsroom/detail/ukraine-eu-fao-partnership-for-recovery-of-agricultural-value-chains-040123/en>.

FAO. 2023b. Ukraine: Humanitarian Response Update. December 2023. FAO, Rome, Italy.

FAO. 2024a. FAO and the European Union launch third grant cycle to enhance sustainability of Ukrainian farmers. Available at: <https://www.fao.org/countryprofiles/news-archive/detail-news/en/c/1730556>.

FAO. 2024b. Restoring livelihoods and revitalizing rural communities affected by mines and explosive remnants of war (Ukraine). Project document. Available at: <https://openknowledge.fao.org/items/f01e6c32-88bd-4641-9ea5-000b5fb363d4>.

FAO. 2024c. Ukraine: Humanitarian Response Update. December 2024. FAO, Rome, Italy.

Faucon, B. 2024. How Russia Profits from Ukraine Invasion by Selling Stolen Grain on a Global Black Market. The Wall Street Journal, updated September 16, 2024.

IFAD. 2022. IFAD's response to the war in Ukraine. Available at: <https://www.ifad.org/en/w/news/ifad-response-to-the-war-in-ukraine>.

IFAD. 2024. Ukraine joins IFAD as 179th Member State, strengthening efforts to support small-scale farmers and food security. Press release, published October 31, 2024.

IFC. 2023a. IFC, EBRD, DFC Help Bolster Ukrainian Agribusiness Sector, Strengthen Global Food Security. Press release, published October 20, 2023. Available at: <https://www.ifc.org/en/pressroom/2023/ifc-ebrd-dfc-help-bolster-ukrainian-agribusiness-sector-strengthen-global-food-security>.

IFC. 2023b. IFC and the European Union Partner with Credit Agricole to Empower Ukrainian Smaller Businesses. Press release, published December 21, 2023.

Ihle, R., Bar-Nahum, Z., Nivievskyi, O., Rubin, O.D. 2022. Russia's Invasion of Ukraine Increased the Synchronization of Global Commodity Prices. *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics* 66(4): 775–796.

KfW. 2024. A German-Ukrainian success story. Available at: <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/About-us/Ukraine/Sector-Information-BDF/>.

KSE. 2024. Agricultural War Damages Review. Ukraine. Available at: <https://kse.ua/agricultural-war-damages-review/>.

Leyen, U. von der. 2022. Special Address by President von der Leyen at the World Economic Forum. May 24, 2022. Davos, Switzerland.

Litvinov, V., Gagalyuk, T., Levkovich, I. 2024. Auswirkungen des russischen Angriffskrieges auf den landwirtschaftlichen Arbeitsmarkt der Ukraine. *Ukraine-Analysen* (308): 10-17.

Ministry for Europe and Foreign Affairs of France. 2023. France announces a \$150 million contribution for the replenishment of the International Fund for Agricultural Development. News, published September 23, 2023.

Ministry for Foreign Affairs of Sweden. 2024. New Swedish support to food security and rural development. Press release, published December 12, 2024.

Ministry of Economy of Ukraine. 2024a. The World Bank plans to disburse USD 500 million to support Ukrainian business in 2024. Ukrainian Government portal: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/svitovyi-bank-planuie-vydilyty-500-mln-dolariv-na-pidtrymku-ukrainskoho-biznesu-u-2024-rotsi>.

Ministry of Economy of Ukraine. 2024b. Ukraine and the World Bank will strengthen cooperation for economic recovery and investment attraction. Press release, published October 21, 2024.

Mirbabaeva, N. 2024. EBRD helps Ukraine's banks to unlock €690 million of new lending. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-helps-ukraines-banks-to-unlock-690-million-of-new-lending.html>.

Мислицька, А., Богонос, М. 2022. Вплив вторгнення РФ в Україну на продовольчу безпеку світу. Огляд досліджень. Центр досліджень продовольства та землекористування при Київській школі економіки. Київ, Україна.

Nieczypor, K. 2023. Ukraine: the world's biggest minefield. OSW Commentary. Center for Eastern Studies/Ośrodek Studiów Wschodnich. Warsaw, Poland.

NIRAS. 2022. Supporting businesses in the agri-food sector in Ukraine. EIB Ukraine Agri-Food Value Chain Technical Assistance Project (UAFATA). Available at: <https://www.niras.com/media/tcao0rnm/uafata-project-brief-nov-2022.pdf>.

O'Neill, 2023. Ukraine recap takes EBRD into a new era. *EruoMoney*, November 15, 2023. Available at:

<https://www.euromoney.com/article/2cg9ozgy37br1nzdk78qo/banking/ukraine-recap-takes-ebrd-into-a-new-era>.

Sconosciuto, L. 2023. EBRD and the Netherlands support food security in Ukraine. EBRD. Available at: <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-and-the-netherlands-support-food-security-in-ukraine.html>.

Sundin, K. 2023. Financial opportunities to support Ukraine's agricultural sector on the path of food systems inclusive transformation. Presentation at the workshop "Food System Transformation in Ukraine", IFAD, Rome, Italy, October 17, 2023.

The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. 2024. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). February 2022-December 2023. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>.

Ukraine Donor Platform. 2024. Ukraine Donor Platform, available at: <https://ukrainedonorplatform.com/>.

UN. 2023. Beacon on the Black Sea. Black Sea Grain Initiative, Joint Coordination Centre, the United Nations. Available at: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative>.

UNIDO, 2023. Industrial capacity-building, policy advice and diagnostics for the green recovery of Ukraine. Project document. UNIDO, German Cooperation, Government of Ukraine. Available at: https://downloads.unido.org/ot/31/44/31440278/Project%20document_green%20recovery%20of%20Ukraine.pdf.

UNIDO. 2024. Green Industrial Recovery Program Ukraine 2024-2028. UNIDO. Vienna, Austria.

UN Ukraine. 2020. EBRD and FAO welcome landmark Ukrainian legislation on agricultural cooperation. The United Nations in Ukraine. Available at: <https://ukraine.un.org/en/110765-ebrd-and-fao-welcome-landmark-ukrainian-legislation-agricultural-cooperation>.

UN Ukraine. 2022. Ukraine: FAO reinforces its presence to optimize technical and humanitarian assistance. Press release. The United Nations in Ukraine. Available at: <https://ukraine.un.org/en/206128-ukraine-fao-reinforces-its-presence-optimize-technical-and-humanitarian-assistance>.

UN Ukraine. 2023. The Post Disaster Needs Assessment report of the Kakhovka Dam Disaster. Government of Ukraine and the United Nations. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-10/PDNA%20Final%20and%20Cleared%20-%2016Oct.pdf>.

UN Ukraine. 2024. Energy support: Ukrainian food producers received generators from FAO. Press release. The United Nations in Ukraine. Available at: <https://ukraine.un.org/en/275734-energy-support-ukrainian-food-producers-received-generators-fao>.

URTF. 2024. Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund. Annual Report 2022-23.

Webb, P. 2024. Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine. European Parliamentary Research Service, European Union, Brussels.

World Bank. 2023a. Agricultural Production in Ukraine to Recover with World Bank Support. Press release, published March 30, 2023.

World Bank. 2023b. Farmers in Ukraine to Benefit from World Bank Support. Press release, published October 30, 2023.

World Bank. 2024. Supporting Ukraine through the War. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/brief/peace>.